

Kontantstøtten:

Flere småbarnsmødre har blitt deltidsarbeidere

Tale Hellevik

De første sosiale endringene som følge av kontantstøtteordningen begynner å bli synlige. I de siste 15 årene har andelen småbarnsmødre med deltidsarbeid sunket, mens andelen heltidsarbeidere har økt. Nå stiger andelen mødre som arbeider deltid i et godt arbeidsmarked med små endringer for øvrig.

Motstanderne av kontantstøtten har vært bekymret for hva ordningen vil gjøre med arbeidsfordelingen mellom kjønnene. Man frykter en tilbakevending til gamle kjønnsrollemønstre der hun er hjemmearbeidende og han utearbeidende. Det blir sett på som lite sannsynlig at det blir far som eventuelt reduserer yrkesaktiviteten for å ta seg av barna. I verste fall vil han arbeide mer for å kompensere for tap av mors inntekt, og dermed få enda mindre tid hjemme.

I denne artikkelen vil vi se på hvordan den lønnede arbeidstiden har endret seg for kvinner og menn med yngste barnet mellom ett og tre år, aldersgruppen som omfattes av kontantstøtteordningen. Utgangspunktet er to bredt anlagte intervjuundersøkelser gjennomført av Statistisk sentralbyrå, se rammen. Flere forskere i forskjellige forskningsmiljøer har brukt datagrunnlaget som disse undersøkelsene gir til å studere effekter av kontantstøttens innføring.

Småbarnsforeldrenes yrkesaktivitet

Et halvt år etter at kontantstøtten trådte i kraft er det ikke blitt flere

hjemmевærende blant mødre med yngste barn mellom ett og tre år sammenliknet med året før (tabell 1). Andelen uten tilknytning til arbeidsmarkedet er uforandret, mens det faktisk er en liten reduksjon i andelen mødre som befinner seg i permisjon på det siste tidspunktet. Balansen mellom heltids- og deltidsarbeid har derimot skiftet. Mens heltidsandelen var større enn deltidsandelen i 1998, er det relativt flere deltids- enn heltidsarbeidende småbarnsmødre i 1999 (mødrene ble selv bedt om å klassifisere seg som heltids- eller deltidsarbeidende). Utviklingen innebærer et brudd med tendensen de siste 15 årene, der yrkesaktive småbarnsmødre i stadig større grad har hatt heltidsstillinger (Hellevik, T. 1999). Her er det også viktig å peke på at disse endringene har skjedd nokså kort tid etter at ordningen med kontantstøtte trådte i kraft. Mange småbarnsfamilier hadde nok allerede fastlagt sine arbeids- og omsorgsmønstre, og har ikke hatt tid til å endre på dette. Det kan med andre ord tenkes at vi ser begynnelsen på nye tendenser som kan vokse seg mer betydningsfulle. For eksempel var over halvparten av "kontantstøttebarna" i datamaterialet

allerede kommet i kontantstøttealder da ordningen ble innført, for noen var støtten aktuell i bare noen måneder. Det virker rimelig å tro at disse barnas foreldre i mindre grad har endret sin yrkestilpasning på bakgrunn av kontantstøtten enn det som vil kunne komme til å bli tilfelle for foreldre der barna kan benytte ordningen i fulle to år.

Ut fra småbarnsfamiliens planer våren 1998, virker reduksjonen i mødrenes yrkesaktivitet beskjeden. På dette tidspunktet regnet 38 prosent av mødrene som var i inntektsgivende arbeid og som vurderte å motta kontantstøtte, med da å arbeide mindre, 18 prosent ønsket å være hjemme. Et flertall sa det var kontantstøtten som gjorde det

Tabell 1. Yrkesaktivitet hos mødre med yngste barn mellom ett og tre år, våren 1998 og våren 1999. Prosent

Yrkesaktivitet	1998	1999
Heltid	33	31
- permisjon (lønnnet/ulønnnet)	6	3
Deltid	31	36
- permisjon (lønnnet/ulønnnet)	5	5
Ikke inntektsgivende arbeid	26	25
Basis	(1 101)	(1 552)

mulig (Hellevik, T. 1999). I panelet (se ramme) framgår det at en del mødre ikke overraskende har valgt annerledes enn de forventet, men dette går begge veier slik at endringene til dels oppveier hverandre. En viktigere forklaring er nok at selv om mødre selv mente det var kontantstøtten som ville gjøre det mulig for dem å kutte ned på yrkesaktiviteten, ville flere ha valgt dette uansett, uavhengig av ordningens innføring. Med andre ord innebar ikke mødrenes forventninger våren 1998 så mye av en endring som de kunne gi inntrykk av, når man ser forventningene i forhold til det som har vært det vanlige mønsteret hos småbarnsmødre i foregående år.

Far jobber som før

Ifølge mødrenes opplysninger våren 1998, planla småbarnsfedrene i liten grad å arbeide mindre eller bli hjemme med mottatt støtte, men de regnet heller ikke med å øke yrkesaktiviteten. For fedrenes del er da også fordelingen på heltidsarbeid, deltidsarbeid og manglende yrkesaktivitet nærmest uforandret våren 1999 sammenliknet med våren 1998 (tabell 2).

Ser vi på arbeidstiden for mødre med barn i kontantstøttealder, viser det seg at det er andelen som arbeider mer enn normal arbeidsuke (det vil si over 40 timer i uken) som

Tabell 2. Yrkesaktivitet hos fedre med yngste barn mellom ett og tre år, våren 1998 og våren 1999. Prosent

Yrkesaktivitet	1998	1999
Heltid	90	92
- permisjon (lønnet/ulønnet)	2	1
Deltid	3	3
- permisjon (lønnet/ulønnet)	0,2	0,4
Ikke inntektsnivende arbeid	5	4
Basis	(1 069)	(1 422)

Om undersøkelsene

Undersøkelsene er gjennomført av Statistisk sentralbyrå på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet, som en del av evaluering av kontantstøtten. Formålet var å kartlegge småbarnsfamiliers situasjon med hensyn til bruk av tilsynsordninger, yrkesdeltakelse, og økonomi - før og etter kontantstøttens innføring.

Den første undersøkelsen ble gjennomført våren 1998 i form av en *postenquete*. Utvalget bestod av 3 500 småbarnsmødre trukket på landsbasis fra SSBs sentrale personregister, 2 500 av disse med barn født 1.1.1992 eller senere (det vil si barn under skolealder), samt en tilleggsgruppe på 1 000 mødre med barn født 1.1.1996 eller senere (det vil si barn som kom til å være aktuelle for kontantstøtten når denne trådte i kraft). 2 436 mødre svarte på tilsendt skjema, en svarprosent på 70. Generelle spørsmål om yrkesdeltakelse, økonomi og tilsynsordninger ble stilt til hele utvalget. På de spørsmålene der det var aktuelt, ble mødre bedt om opplysninger både for seg selv og sin ektefelle/samboer. Mødre med "kontantstøttebarn" fikk dessuten spørsmål om planer i forhold til bruk av den kommende ordningen.

I oppfølgingsundersøkelsen våren 1999 ble data samlet inn gjennom *telefonintervjuer*. Hele 1998-utvalget inngikk som del av det nye, med unntak av mødre som ikke lenger hadde barn under skolealder. Når de samme intervjuobjektene undersøkes på ulike tidspunkt har vi en *panelstudie*. Et panel gjør det mulig å se endringer på individnivå i tillegg til gruppenivå. Utvalget måtte dernest suppleres med kvinner som hadde fått barn etter forrige undersøkelse, og der dette enten var det første barnet eller der eldre søsken var født før 1992. Denne gruppen ble overrepresentert slik at utvalgsbrøken skulle bli den samme som for mødre med barn født i 1996 eller senere, gruppen som var overrepresentert i 1998-utvalget. For at utvalget av mødre med barn født i 1996 eller senere skulle bli selveiende, ble det også supplert med kvinner som hadde nest yngste barn født fra 1992 til 1995. Samlet utvalgsstørrelse ble på 3 872 mødre. 3 334 av disse deltok i undersøkelsen, det vil si 87 prosent. Svarprosenten var høyere for panelet, 92 prosent av de som hadde svart på spørreskjemaet i 1998 ble intervjuet per telefon. I denne omgangen ble det også stilt noen få spørsmål til fedrene i husholdninger med barn i kontantstøttealder. Svarprosenten her var 89.

Undersøkelsen fulgte opp temaområdene fra forrige runde, men spørsmålssettet var mer omfattende og kartleggingen derfor grundigere. I forhold til kontantstøtten var det nå snakk om faktisk og ikke forventet bruk, da ordningen hadde vært virksom i rundt et halvt år for ettåringene og to måneder for toåringene.

I artikkelens analyser bruker vi stort sett data fra de to undersøkelsene som om det dreide seg om ulike utvalg fra hvert sitt tidspunkt. Men i den siste tabellen benyttes informasjonen som ligger i panelet ved at de samme mødre er intervjuet både før og etter kontantstøttens innføring.

har blitt redusert (tabell 3). Andelen med arbeidsuke fra 31 til 40 timer er uendret. Til sammen har mødrenes gjennomsnittlige arbeidstid gått tilbake med én og en halv time fra 1998 til 1999. En tilsvarende inndeling etter arbeidstid for fedrenes del viser en økning i andelen som arbeider over 40 timer i uken og en liten reduksjon i forhold til det å arbeide opp til 30 timer,

men prosentdifferansene er ikke statistisk signifikante med et sikkerhetsnivå på 95 prosent (tabell 4). Gjennomsnittlig arbeidstid stiger med en halv time, en økning som heller ikke er statistisk signifikant.

Mor: Forskyvning fra heltid til deltid

På gruppenivå har det altså for mødre med yngste barn mellom ett

Tabell 3. Ukentlig arbeidstid for mødre med yngste barn mellom ett og tre år, våren 1998 og våren 1999. Prosent

Ukentlig arbeidstid ¹	1998	1999
Over 40 timer (mer enn normal arbeidsuke)	7	3
31-40 timer	34	34
1-30 timer	36	40
0 timer (ikke inntekts-givende arbeid)	23	23
Basis	(1 113)	(1 548)
Gjennomsnitt (timer per uke)	23,9	22,4

¹ Antall timer moren arbeider gjennomsnittlig i uken, inkludert overtidstimer og ekstrajobber. Mødre i permisjon er plassert ut fra arbeidet de har permisjon fra.

Tabell 4. Ukentlig arbeidstid for fedre med yngste barn mellom ett og tre år, våren 1998 og våren 1999. Prosent

Ukentlig arbeidstid ¹	1998 ²	1999 ²
Over 40 timer (mer enn normal arbeidsuke)	37	40
31-40 timer	53	53
1-30 timer	6	4
0 timer (ikke inntekts-givende arbeid) ³	4	4
Basis	(1 036)	(1 246)
Gjennomsnitt (timer per uke)	40,5	41,0

¹ Antall timer faren arbeider gjennomsnittlig i uken, inkludert overtidstimer og ekstrajobber. Fedre i permisjon er plassert ut fra arbeidet de har permisjon fra.

² I 1998 var det småbarnsmoren som oppga sin ektefelle/samboers ukentlige arbeidstid. I 1999 er det faren selv som oppgir egen arbeidstid.

³ Over 80 prosent av fedrene som ifølge sin kone/samboer er uten inntektsgivende arbeid våren 1999, har enten ikke latt seg intervjuet eller de har unnlatt å svare på spørsmålet om arbeidstid. Disse er i tabellen gitt verdien 0 timer. For fedrene som ifølge kone/samboer er yrkesaktive, mangler det opplysninger om ukentlig arbeidstid for 13 prosent (176 enheter). Det må forutsettes at disse er fordelt på de forskjellige kategoriene tilsvarende fedrene som har svart, for å kunne si at siste kolonne gir en korrekt oversikt over fedrenes ukentlige arbeidstid i 1999.

og tre år vært en forskyvning fra heltidsarbeid, nærmere bestemt fra det å arbeide mer enn normal arbeidsuke, til deltidsarbeid. Ved å utnytte panelmaterialet i de to spørreundersøkelsene, får vi oversikt over de *individuelle* endringene

i yrkesaktivitet som finner sted mellom de to tidspunktene (tabell 5). Vi konsentrerer oppmerksomheten om mødre som var yrkesaktive eller i permisjon fra en jobb våren 1998, og som våren 1999 har yngste barn i kontantstøttealder, og ser de individuelle tilpasningene i arbeidsdel-takelse i forhold til kontantstøttebruk. Dette gir svært ulike fordelinger, særlig når yngste barnet er i ettårsalderen. Mødrene som ikke benytter ordningen i 1999, har i langt større grad uendret yrkesaktivitet sammenliknet med året før enn de som mottar støtte (ved permisjon i 1998; har i større grad gått tilbake i arbeid med samme yrkesaktivitet). I den siste mødregruppen er det vanligere å ha forblitt i permisjon eller å ha gått ut av yrkeslivet. Andelen som har redusert yrkesaktivitet er også noe høyere enn blant mødrene som ikke mottar støtte.

Mellom de to spørreundersøkelsene har mødrene stått overfor valg knyttet til yrkesaktivitet, tilsynsordning og kontantstøttebruk. Disse valgene har blitt gjort i sammenheng, og det er vanskelig å vite hvordan de påvirket hverandre. Men den relativt beskjedne nedgangen i småbarnsmødrenes arbeids-

deltakelse som hadde funnet sted på gruppenivå, styrker en hypotese om at kontantstøtten for mange kvinner blir et økonomisk bidrag de tar med seg i en situasjon der lav/manglende yrkesaktivitet ville vært valgt uavhengig av ordningens innføring.

Konklusjon: Størst endringer hos kontantstøttemottakerne

For mødrene som var yrkesaktive før kontantstøtten trådte i kraft, er det altså stor forskjell i deltakelsen på arbeidsmarkedet året etter blant de som mottar og de som ikke mottar støtte. Langt flere av kontantstøttemottakerne har redusert yrkesaktiviteten, gått ut av yrkeslivet, eller befinner seg i permisjon våren 1999 enn tilfellet er for de som ikke benytter ordningen, særlig blant de med yngste barnet i ettårsalderen. Vi må imidlertid være forsiktige med å regne hele forskjellen mellom de to mødregruppene som en effekt av kontantstøtteordningen. Det er god grunn til å tro at ikke bare kontantstøttebruk vil påvirke yrkesaktiviteten, men at også ønsker når det gjelder yrkesaktivitet har betydning for valget om å benytte kontantstøtte, en antakelse som bekreftes av de mer beskjedne

Tabell 5. Yrkesaktivitet hos mødre med yngste barn mellom ett og tre år våren 1999 sett i forhold til deres yrkesaktivitet våren 1998. Prosent

Endring i yrkesaktivitet ¹	Yngste barns alder våren 1999			
	1 år		2 år	
	Kontantstøtte mottatt	Kontantstøtte ikke mottatt	Kontantstøtte mottatt	Kontantstøtte ikke mottatt
Økt yrkesaktivitet	6	8	12	12
Lik yrkesaktivitet ²	37	65	53	66
Fortsatt i perm/gått ut i perm	18	3	8	3
Redusert yrkesaktivitet	26	21	19	16
Gått ut av yrkeslivet	13	3	7	3
Basis	(330)	(75)	(250)	(168)

¹ For mødre som var yrkesaktive våren 1998. Var mødrene i permisjon på dette tidspunktet, er utviklingen sett i forhold til arbeidet de var i permisjon fra.

² Differansen mellom oppgitt arbeidstid per uke i 1998 og 1999 er 5 timer eller mindre.

Foto: Scampix

Mens heltidsandelen var større enn deltidsandelen i 1998, er det relativt flere deltids- enn heltidsarbeidende småbarnsmødre i 1999.

endringene i småbarnsmødrenes yrkesaktivitet på gruppenivå.

Andelen mødre som ikke har inntektsgivende arbeid når yngste barn er mellom ett og tre år, er uendret våren 1999 sammenliknet med året før. Men mens heltidsandelen var større enn deltidsandelen i 1998, er det relativt flere deltids- enn heltidsarbeidende småbarnsmødre i 1999. Utviklingen innebærer et brudd med tendensen de siste 15

årene, der yrkesaktive småbarnsmødre i stadig større grad har hatt heltidsstillinger. Hos småbarnsmødre med yngste barn i alderen 3-5 år, som altså ikke har noe tilbud om kontantstøtte, har andelen i heltidsstilling økt mellom de to undersøkelsestidspunktene. Hvis vi antar at denne siste mødregruppen representerer den "underliggende" trenden, betyr det at tilbakegangen i arbeidstid blant mødre med barn i kontantstøttealder i realiteten er

større ettersom en forventet økning uteble (Langset mfl. 2000).

Blant småbarnsfedrene er fordelingen på heltidsarbeid, deltidsarbeid og manglende yrkesaktivitet nærmest uforandret mellom våren 1998 og våren 1999. Til sammen har den gjennomsnittlige arbeidstiden gått opp med en halv time, men økningen er ikke statistisk signifikant. Fedrene har altså i motsetning til mødrene ikke kuttet ned på arbeidstiden etter kontantstøttens innføring, men det ser heller ikke ut til at de har fått lengre arbeidsdager slik de mer pessimistiske motstanderne av ordningen fryktet.

Litteratur

Hellevik, Tale (1999): *Kontantstøtteordningens effekter for barnetilsyn og yrkesdeltakelse. En analyse av småbarnsmødrenes planer i forkant av kontantstøttens innføring*. Rapport 4/99. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Hellevik, Tale (2000): *Småbarnsforeldres yrkesdeltakelse og valg av barnetilsyn før og etter kontantstøttens innføring*. Rapport 2/00. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Langset, Bjørg, Bård Lian og Thor Olav Thoresen (2000): "Kontantstøtten - Hva har skjedd med yrkesdeltakelsen?" i *Økonomiske analyser* 3/00, Statistisk sentralbyrå.

Tale Hellevik

(tale.hellevik@isaf.no) er stipendiat ved NOVA, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Denne artikkelen er et noe omarbeidet utdrag av deler av kapittel 4 i Hellevik 2000.